

Ringslangen kunnen niet tegen kou

Combinatie hoog water en koude fataal voor overwinterende ringslangen in de uiterwaarden

Aan de noordkant van de Nederrijn, tussen Arnhem en Rhenen, leeft op de stuwwal én in de aangrenzende uiterwaarden een populatie ringslangen. In de winter van 2020-2021 bleek dat de soort ook in de uiterwaarden overwinterd. Deze ringslangen gebruiken waarschijnlijk de 'droge' zomerdijken als overwinteringsplek, niet altijd met goed gevolg. Eind januari 2021 liepen door een hoogwatergolf de uiterwaarden in dit gebied vol. De daarna invallende koude bleek fataal voor in ieder geval twee ringslangen.

Foto 1. Ringslang op sneeuwdijk, 2021-02-07.
(Foto: Janien van de Gref)

In de rubriek 'Gezien door...' op de natuurpagina van de Gelderlander (van Gerrit Jansen) deden Hans en Janien van der Gref de volgende melding: "*Vanochtend (7 februari) vonden we in de sneeuw op een dijkje (foto 1) bij de jachthaven van Wageningen een bevroren ringslang. Het leek erop dat de zo'n 60 cm lange slang een droge plek wilde zoeken vanwege het sterk gestegen Rijnwater. Op het stukje dijk had de gure oostenwind vrij spel.*"

Gerrit mailde dagen later de foto aan mij door en vroeg of RAVON misschien interesse had in de dode slang; deze was meegenomen in de hoop dat hij of zij toch nog zou herstellen, helaas. Hij gaf ook het volgende commentaar bij de melding:

"Ook ringslangen kunnen uitstekend zwemmen, maar niet in de winter! De koudbloedige dieren moeten op temperatuur zijn. Ze overwinteren op een droge plek. Het is geen slang voor de uiterwaarden, maar in veruigd buitendijks grasland bij Wageningen is de soort geen onbekende. De voor het opkomende water vluchtende slang had met dit weertype geen schijn van kans."

Vervolgonderzoek

Naar aanleiding van dit artikelje was ik al op Waarneming.nl aan het snuffelen geslagen. Daar stond van 4 februari een melding van een ringslang in de uiterwaard bij Wageningen (status: levend). Navraag bij Hans en Janien leerde dat "hun" slang bijna 3 kilometer stroomafwaarts was gezien. De dode slang was inmiddels wel in de diepvries beland om later opgehaald te worden. Op 15 februari vond Eric Langendoen op de dijk daartussen een 91 cm groot dood vrouwtje, deze lag in het aanspoelsel op de vloedlijn na het terugtrekken van het hoge water (foto 2). Dit vrouwtje van 368 gram werd twee dagen later door mij (op aanwijzing van Eric) opgehaald.

Foto 2. 2021-02-15 Ringslang vrouwtje.
(Foto: Eric Langendoen, copy vanuit Waarneming.nl)

Waarnemerseffect, ongelukkige keuze winterkwartier of pech?

Omdat deze waarnemingen toch bijzonder waren is gekeken of het werkelijk zo uniek was. Uit de NDFF (via Roos de Gouw, RAVON) werden de ringslangwaarnemingen over de maanden november t/m februari vanaf 1990 opgevraagd. Ditzelfde werd gedaan voor de hoogwaterpieken bij Bureau Strooming. Ook werd gekeken naar de temperatuur in en na de hoogwaterpieken. Hiervoor werden waarden uit eigen administratie opgedieft of die van vliegbasis Deelen gegoogeld. De > 1.400 waarnemingen in deze (winter-)periode werden met een selectie voor de kilometerhokken met de uiterwaarden aan de stuwwal tussen Arnhem en Rhenen teruggebracht tot bijna 60. Vijftig hiervan waren slangen welke in november en ook eind februari resp. nog in winterrust moesten gaan of daar al uit ontwaakt waren (zelfs al paringen eind februari 2021!) én waarvan de waarnemingen niet in de uiterwaarden maar op de stuwwal lagen.

In de winters van 1990 tot en met 2020 is 15-maal sprake geweest van hoogwater (Bron: Bureau Strooming). Piek Lobith > 6.500 m³ per seconde, hierbij stromen de kades over en mogen we aannemen dat ook de zomerdijken het water niet meer tegenhouden. Echter tot de winter 2020 waren er geen waarnemingen in de uiterwaard (waarnemingen op of aan de voet van de stuwwal in Wageningen) én deze waarnemingen (zes) konden ook niet gekoppeld worden aan hoog water. Slechts één doodgereden juveniel op het fietspad op 10-11-2019 is mogelijk uit de uiterwaard op weg geweest naar de stuwwal (dagtemperatuur 9°C na nachtvorst).

Blijft de winter van 2020 waarin we vier meldingen zien van slangen zuid van de stuwwal. Op 23-01-2021 wordt een verkeersslachtoffer gevonden (juveniel) in Doorwerth. De maximum temperatuur op die dag was 5°C., de dagen daarvoor

Pie Cilissen

Pie Cilissen is vrijwilliger voor het Meetprogramma Amfibieën. Hij inventariseert hiervoor zeven poelen in het Geleenbeekdal in Zuid-Limburg.

Dikkopjes vangen

Eigenlijk ben ik pas op latere leeftijd echt actief geworden in het veld, maar de interesse in de natuur zit er wel al sinds jongs af aan in. Vroeger mocht ik van mijn moeder dikkopjes gaan vangen langs de Jeker in Maastricht. Die gingen dan mee naar huis en werden buiten verzorgd in een zinken teil. Een paar krijtstenen erin, zodat zodra het echte kikkers werden ze ook eruit konden klimmen, en als ze eenmaal groot genoeg waren werden ze teruggebracht naar de plaats waar ze vandaan kwamen. Later heb ik er niet meer veel mee gedaan en heb ik gewerkt tot aan mijn pensioen in 2009 in de financiële sector, iets heel anders!

Waarom en hoe ben je RAVON-vrijwilliger geworden?

In 2014 heb ik een cursus over macrofauna gevolgd, daarin werd mijn interesse voor het onderwaterleven weer opnieuw aangewakkerd. Toen ik via de website van RAVON zag dat ik me aan kon melden om amfibieën te gaan monitoren heb ik ook niet lang getwijfeld. En zo ben ik nu al voor het derde jaar op rij aan het tellen voor het Meetprogramma, met veel plezier!

Wat vind je zo leuk aan RAVON-vrijwilligerswerk?

Een aantal van de poelen binnen 'mijn' telgebied liggen op een afgesloten terrein van Natuurmonumenten. Niet alleen het onderzoeken van de poelen vind ik heel leuk, maar vooral ook de rust in het gebied. De vogeltjes hoor je volop fluiten, en af

en toe zie ik ook een vos of een ree voorbijkomen. Het is echt genieten, zelfs al zien we tijdens een ronde geen amfibieën. Maar ook de poelen die wél binnen openbaar wandelgebied liggen zijn erg leuk om te doen. Ik haal er veel plezier uit om kinderen of voorbijgangers te vertellen over wat er te zien is. De RAVON-herkenningskaarten heb ik ook altijd bij me, zodat ik mensen kan laten zien wat er voor moois in hun omgeving leeft.

De samenwerking met Natuurmonumenten in mijn gebied is heel prettig. Als er iets met of bij de poelen niet goed is heb ik gemakkelijk contact met Mark Luijten, coördinator natuurbeheer Zuid-Limburg, worden o.a. door dit contact in het najaar weer enige poelen opgeschoond.

Wat is je meest bijzondere ervaring als RAVON-vrijwilliger?

Een van de leukere ervaringen was toen ik samen met mijn vrouw een poel aan het inventariseren was en toen we ons omdraaiden een hele kudde koeien zich om ons heen had verzameld. Ze stonden ons in een rijtje goed in de gaten te houden. Ik moet nog altijd lachen als ik denk aan de reactie van mijn vrouw toen, zij vond de koeien namelijk heel erg spannend!

steeg het kwik tot 10°C. Vanaf begin februari stijgt het water in de grote rivieren en vooruitlopend op de hoogwaterpiek worden bij Wageningen op 3 februari de schuiven opengezet (de Gelderlander 4-2-2021) om de uiterwaarden gecontroleerd onder te laten lopen. Hierdoor wordt de druk op de zomerdijk verminderd. Dit resulteert in een waarneming van een levende ringslang op 4 februari (Bron: Waarneming.nl, commentaar "te voorschijn gekomen i.v.m. met hoogwater in de uiterwaard"). De dagen daarna viel de winter in met een dik pak sneeuw en behoorlijke vorst. Met als gevolg dat de al eerder genoemde ringslangen dood werden gevonden.

Discussie

Opmerkelijk is natuurlijk het lage aantal waarnemingen van ringslangen in de periode vanaf 1990. Ondanks het feit dat toch regelmatig de uiterwaarden overstroomden. De zomerdijk zal niet de eerste maal als overwinteringsplek in gebruik zijn. Een verklaring hiervoor kan zijn dat door de lockdown het

hoogwater gevolgd door de winterperiode veel extra wandelaars trok. Waarbij wel moet worden opgemerkt dat maar heel weinig recreanten oog hadden voor de dode ringslang. Toen ik op aanwijzing van Eric de slang ophaalde op de 17^e, vond een ware wandeltocht plaats. Werd de slang niet gemeld in de NDFF of gewoon over het hoofd gezien?

Dankwoord

Met dank aan Hans en Janien van de Gref, Eric Langendoen voor hun opmerkzaamheid. Gerrit Jansen voor het aandringen om toch wat met de melding te doen. Alfons van Winden van Bureau Strooming was zo vriendelijk om een hoogwatertabel te maken. Verder gaven Roos de Gouw, Rémon ter Harmsel en Edo Goverse vanuit RAVON de nodige ondersteuning om de wintergegevens van ringslangen boven tafel te krijgen en om de waarnemers te kunnen benaderen.

Ronald J. de Boer